

## TÜRKİYE’NİN “MARDİN DOSYASI” OLMALIDIR... (DÜNYA GAZETE BAŞLIĞI : MARDİN’E BİR EL ATIN...)

**Prof. Dr. Metin SÖZEN**  
**ÇEKÜL Vakfı Başkanı**

---

Günümüzde dünyada esen olumsuz rüzgarlardan günü gününe etkilenen ülkelerin arasında Türkiye’nin varlığı, dünden daha sık eleştiri konusu olmaya başladı. Dünyayı bu tür yakından izlemenin, genellikle kalıcı değerlere dayanmayan, geçici, zaman yitirici başlıklar üzerinde yoğunlaşması, oluşan yeni ortamın gerisinde yatan doğruları bulmamızı da güçleştiriyor. Köklü gelişmelerin özüne inmeyi engelleyen bu yeni gelenek, tam bir zaman yitirmeye, oyalanmaya dönüştüğünde, bir süre sonra **“toplumumuzun gerçeği bulma şansı”** ortadan kalkıyor. Doğrular öğrenilemez, gelişmeler izlenemez, yurttaşların **“çağı içine sindirerek yaşama”** olanağı zayıflarsa, toplumun değer ölçülerinin çöküşü de kaçınılmaz oluyor...

Oysa dünyamızda geliştirilen her kavram, teknoloji adına üretilen her öge, günümüzü ve geleceği etkileyecek boyuta kısa sürede ulaşabiliyor. Bu nedenle, **“gelişmeleri özüne uygun”**, önünü arkasını düşünerek izleyen uluslar, küreselleşmenin olumsuz sonuçlarına, bir oranda önlem alma şansını da yakalayabiliyorlar. Geçmiş değerlerin özümsemiği, doğrularına süreklilik kazandırıldığı, yeniliklerin aralıksız gözden geçirildiği, günlük olumsuz rüzgarlarla zamanın yitirilmediği bir ortamı egemen kılan toplumlar, ülkelerini köşeye sıkışmaktan bir süre kurtarabiliyorlar...

Dünyanın sağlıklı düşünmeyi zorlayıcı değişme hızı içinde bir bütün olarak Türkiye’ye bakıldığında, başta kamuoyunu sürekli etkileyen yayın organları olmak üzere tüm bireylerin, ülkeyi çıkmaza götürecek oyalayıcı ve zaman yitirici girişimlerden kendilerini arındırmaları gerekiyor. Sürekli yinediğimiz gibi bu, kimlikli bir **“birey”**, **“hemşehri”**, **“yurttaş”**, **“dünyalı”** olmanın önkoşuludur. Böyle bir açıdan bireylere-kentlere-ülkeye-dünyaya bakıldığında, herkesin ortak sorumluluk sınırları büyümektedir. Herkesin önce, bilincini yansıtacak **“birey-kent-ülke-dünya”** için anlamlı ve hedefli bir **“dosya açması”** gerekmektedir. Bu dosyaların içi aralıksız sağlıklı verilerle dolarsa, yanlışları göğüslemek, ülkenin geleceğini doğru tasarlamak kolaylaşır...

ÇEKÜL Vakfı’nın yıllardır ülkenin her yerinde, **“doğa-insan-kültür”** ilişkisi içinde, **“kamu-yerel-özel-sivil birlikteliğiyle”**, **“bilinçli-birikimli-duyarlı bireylerin dayanışmasına dayalı”** olarak, kentlerin kimliklerini koruma yolunda açtığı ve uygulamaya dönüştürdüğü dosyalarla durumu somutlamak istersek, birbirinden ilginç kentler arasından, düne kadar bir türlü önemi oranında gündeme gelemeyen, birdenbire **“esen yeni rüzgarlarla”** herkesin dilinden düşürmediği Mardin kentini seçsek, acaba dosyanın varlığını nasıl geliştirmemiz gerekir? Eğer buraya kadar değinilen başlıklara ve düşüncelere bağlı kalmayı yeğlersek, öncelikle **“her ölçekte yapılabileceklerin”** sıralanması yararlı olabilir...

Dosyayı önce kent ölçeğinde değil tersine **“dünya ölçeğinde”** gündeme getirsek, sıcak ortamın verileri bizlere yol gösterecektir. Mardin’in UNESCO’nun **“Dünya Mirası Listesi”** içinde yer alması için bir süredir yoğun çaba gösteren yetkililerin emekleri hedefine ulaşırsa, bu kent için önemli bir aşama olacak, bir dizi sorumlulukları da birlikte getirecektir. Daha önce,

Türkiye’den seçilen ve benzer süreçten geçen diğer yerlerin olumsuzlukları giderme yolunda **“yeterince duyarlı davranmayışları”**, Mardin gibi özgün kentlerin kendilerini farklı noktalara taşımalarını geciktirmiş, yanlışların sınırlandırılmasını-durdurulmasını önlemiştir. Sonuçta her şey gelip **“değişik ölçeklerde tasarım ve uygulamalara”** dayanmakta, sorumluların bilinçli yaklaşımlarını beklemektedir. Kısacası, bir kentin dünya düzeyinde varlığını kanıtlanması, **“kendini doğru tanımaktan, doğru taşımaktan, doğru açıklamaktan”** geçmektedir...

Olaya **“ülke ölçeğinde”** yaklaştığımızda Mardin, bir bütünün parçası olarak gittikçe önemi artan, yeni ilişkiler ağı içinde kendini günümüze ve geleceğe sağlıklı aktarması gerekli bir kent görünümündedir. Ülkede yaygın beklenti, çevresiyle birlikte **“kültürel turizme”** aday yerleşmelerden biri olmasıdır. Türkiye’nin bu konuda **“geçmiş parlak olmadığından”**, başlığın içinin nitelikli dolması, geliştirilecek inceliklere, doğru kararlara, çok yönlü eğitime, kısacası kenti kent yapan **“geleneksel dokunun yaşamasına”** bağlıdır. Dokunun korunması, Mardin Müzesi örneğinde olduğu gibi **“kamunun”**, Erdoba Evleri’nde olduğu gibi **“yatırımcıların”**, en önemlisi kendi evlerini onaran **“Mardinlilerin”**, kararlı bir dönüşümü sağlamalarıyla yakından ilgilidir. İşte bu noktada, **“kent duyarlı hemşehrilerinin”** oluşturduğu sivil toplum örgütlerine büyük sorumluluk düşmektedir...

Konuya **“bölge ölçeğinde”** yaklaşıldığı zaman, kaçınılmaz olarak yıllardır **“GAP”** başlığı altında yapılan çalışmaların ışığında durumun yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Bir türlü **“ülke-bölge planına ısınmamış”** ülkemizde, bu en geniş kapsamlı örgütlenmeden-denemeden yararlanılarak, Mardin’e farklı öncelikler, yeni olanaklar sağlanarak, bölgedeki konumu yeniden düzenlenebilir. Doğal-tarihsel-kültürel bütünlüğü güçlendirici, olumsuzlukların hızını düşürücü, yaşama geçme olasılığı yüksek projelerle Mardin’in önemi ve ağırlığı iyi tanımlanırsa, kentte ve bölgede kesintisiz sürdürülen yanlışlar azalabilir, doğruların yolu açılabilir. En gerçekçi durum, yürürlükteki bölge planının, günümüz koşullarını içerecek biçimde zaman yitirmeden çözüme, somut uygulamalara gidecek doğrultuda yeniden tartışılmasıdır. Çünkü Mardin’in içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, doğal-tarihsel-kültürel açıdan bugünkü sınırları çok aşan farklı bir bütünlüğe sahiptir. Tarihin, uygarlıkların **“birbirini izleyen ilklerine”** tanık olan bu özel toprakların, yeniden ilgi odağı olması sürecinde, her yıl gelişen arkeolojik araştırmaların ışığında daha kapsamlı değerlendirmeye alınması, geleceğin daha doğru tasarlanmasını sağlayacaktır. Kısacası, ülke-bölge planının çerçevesi, **“kültürel coğrafyaya uygun”** bir genişlikte ve öncelikte olmalıdır...

Bu noktada **“havza ölçeğinde”** yaklaşımlar için de benzer durum geçerlidir. Mardin’in bugünkü sınırları kültürel açıdan komşu iller, Nusaybin ve diğer yerleşmelerde olduğu gibi, komşu ülkelerle birlikte düşünülmesi gereken arkeolojik alanlar içermektedir. Bu noktada önemli olan, Dargeçit-Derik-Kızıltepe-Mazıdağı-Midyat-Nusaybin-Ömerli-Savur-Yeşilli ilçelerinin sınırları içinde bulunan, tarihin gördüğü en eski yerleşmelerden başlayarak insanlığın gelişme sürecini belirleyen tüm buluntuların, bilimsel verilere dayalı bir akış içinde saptanması-korunması-yaşatılması, sonuçta herkes tarafından kavranabilir duruma getirilmesidir. Ancak bundan sonra **“uygarlığın evreleri”**, **“ilklerin niteliği”** daha açık anlaşılabilir. Burada kronolojik akış kadar, tarihin her döneminde doğanın sağladığı olanaklar, kültürel havzaları belirlemede yol gösterici olabilir. Çünkü bu topraklarda köylerden kentlere kadar uzanan küçük büyük her yerleşme, tarihin ve kültürün farklı boşluklarını doldurmakta, il sınırları içindeki çeşitliliği sergilemektedir. Her nokta göz ardı edilemeyecek nitelikte veriler içermekte, her yeni araştırma bizleri **“binlerce yıl geriye götürecektir”** sonuçlar vermektedir...

Dünya ölçeğinden **“kent ölçeğine”** geldiğimizde, bir çıkış noktası olarak kent merkezini aldığımızda, Mardin Kalesi’nden adım adım kentin yapısını çözerek aşağıya indiğimizde, olaya **“ülke-bölge-havza-kent ölçeğinde bakmanın”** kaçınılmaz sonuçlarına rastlarız. Bu bir anlamda yerleşme ilkelerinin, yerleşme sürecinin sınırlarını çizmeyi de birlikte getirir. Doğal-kültürel varlıkların korunmasına öncelik tanıyan Mardin Valisi M.Temel Koçaklar da, kentin kimliğini yeniden değerlendirme çalışmalarında bu süreci dikkate aldığından, olumlu yaklaşımlar daha kolay algılanma şansına ulaşmıştır. İki temel öğeden, **“ticaret ve konut”** bölgelerinden oluşan Anadolu kentleri içinde Mardin, özel konumu nedeniyle kendine özgü özellikleri de içerir. Bu nedenle Mardin Kalesi, kenti kolay kavramak için önemli bir odak noktasıdır. Her geçen gün bir bölümünü yitiren Mardin Kalesi’nin öncelikle ele alınması ve burada bulunan birliğin komutanı Cengiz Yanıkoğlu’nun bilinçli destekleriyle, umut verici gelişmelere tanık olunmaktadır. Yıllar önce Anadolu’da ayrıntılı araştırmalar yapmış olan Albert Gabriel’in saptadığı bazı yapılar gün ışığına çıkmaya başlamış, Hıdırellez Mescidi’nde olduğu gibi birbirini izleyen onarımlarla kale farklı bir görünüme ulaşmıştır...

Bugün benzer nitelikte çalışmaları, kenti sınırlayan surlarda sürdürme şansı bulunmamaktadır. Bütün bilgiler kaynaklara dayanmaktadır. Kentin tek ana caddesinin iki ucundaki yerlerden birinin Diyarbakır Kapısı, diğerinin Savur Kapısı adını taşıması dışında, günümüze kalabilmiş somut verilerden yoksunuz. Buna karşılık çarpıcı görsel zenginliğe ulaşmış Mardin’in belirli yapılarından yola çıkarak biraz olsun bütünü algılama olanağı doğmaktadır. Çünkü kenti oluşturan tüm yapılar kopmaz bir ilişki içinde birbirlerine bağlanmakta, **“tarihin belirli bir döneminde bir defada yaratılmış”** izlenimi vermektedir. Bunların arasında ticaret bölgesinin işareti olarak, biraz olsun Ulu Cami çevresi varlığını duyurmaya çalışmaktadır. Mardin Valiliği’nin yoğun bir programla kenti yeniden işlevlendirme sürecinde öncelik tanıdığı Sitti Radviyye/Hatuniye, Sultan İsa, Sultan Kasım medreseleri, onarımı biten Cihangir Bey, Sultan Hamza türbe ve zaviyeleri, **“Kent Tarihi Müzesi”** olarak düşünülen Eski Vergi Dairesi, bu doğrultuda manastır ve kiliselerin elden geçirilmesi, değişik bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır...

Günümüzde kentsel dokusu yer yer yoğun zedelenmiş, yeni gelişme alanlarıyla ilişkisi sağlam kurulamamış olmasına rağmen Mardin, **“Ortaçağ’da bu topraklara egemen olmuş yönetimlerin-yöneticilerin, farklı inançlarla yüklü insanların bizlere bıraktıkları yapılarla çok özel bir kenttir”**. Bu günümüz dünyası için **“yeniden yaratılma olanağı bulunmayan”** bir olgudur. Böyle bir birlikteliği kentte **“okunur kılmak”** için, kamu-yerel-özel-sivil kesimlerin güçlü dayanışması gerekmektedir...

Geçmişin tanığı anıtları, bunların yaratılmasına ortam hazırlamış dönemlerinin ünlü yöneticileri, kentin varlığının-zenginliğinin kopmaz parçası Mardinlilerin özelliklerle yüklü evleri, zamana direnen değerleriyle kendilerine farklı bakan **“ülkenin yazan-çizen-düşünen-araştıran duyarlı insanların geliştirecekleri yeni bir Mardin Dosyası’nı”** beklemektedir... Bu dosyanın bütçesi, nitelikli tasarım, tüm kesimlerin katılımı, inceliklerle yüklü kimliklerin birikimleridir...

**22 Haziran 2002**